(i) Printed Pages : 8 Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code : 1 1 2 8 3

Exam. Code : 5 0 0 4

Bachelor of Arts (FYUP) 4th Semester

(2056)

POLITICAL SCIENCE

Paper : Global Politics (In all Mediums)

Time Allowed : 3 Hours] **[Maximum Marks : 90**

Note :– (1) Question No. **1** is compulsory. Attempt any **nine** questions in about **25-30** words. Each question carries **2** marks.

(2) Attempt **one** question from each Unit. Each question carries **18** marks.

1. Attempt any **nine** questions :

(a) What is meant by the Westphalian concept of sovereignty?

(b) How did the Treaty of Westphalia (1648) contribute to the rise of modern territorial states?

(c) How does protectionism challenge the process of globalization?

Scanned with OKEN Scanner

(d) Distinguish between core and peripheral national interests.

(e) Why are Global Financial Institutions considered powerful actors in shaping global development agendas?

(f) How do terrorist organizations challenge state sovereignty?

(g) What is meant by unipolarity in global politics?

(h) Why is multipolarity considered less stable by some scholars?

(i) What is the difference between traditional and non-traditional security?

(j) Why has the CTBT not entered into force despite global support?

(k) What are the three pillars of the NPT framework?

(l) What are some major international disarmament initiatives?

UNIT—I

2. Discuss the key principles of the Westphalian State System. How did these principles contribute to the emergence of modern nation-states and shape global political order?

OR

3. Critically analyse the impact of globalisation on state sovereignty. Does globalisation erode or strengthen the role of the nation-state? Give reasons.

Scanned with OKEN Scanner

UNIT—II

4. Discuss the evolution of the concept of national security from traditional military security to comprehensive and human security. How has globalization transformed the security agenda of states?

OR

5. Evaluate the strengths and limitations of NGOs as non-state actors in global politics. Are they truly independent and representative?

UNIT—III

6. Define the concepts of unipolarity, bipolarity, and multipolarity. How have these structures shaped the evolution of the international system since World War II?

OR

7. Discuss the nature of global security in the 21st Century. How do contemporary global challenges redefine security priorities for states and international institutions?

UNIT—IV

8. Critically examine the structure and objectives of the NPT. Why has the treaty been described as discriminatory by several non-nuclear-weapon states?

OR

9. Explain the differences between disarmament, arms control, and non-proliferation. How do these concepts complement one another in global security frameworks?

Scanned with OKEN Scanner

(हिन्दी माध्यम)

नोट :– (1) प्रश्न संख्या **1** अनिवार्य है। किन्हीं **नौ** प्रश्नों के उत्तर लगभग **25-30** शब्दों में दीजिए। प्रत्येक प्रश्न **2** अंक का है।

(2) प्रत्येक यूनिट में से **एक** प्रश्न हल कीजिए। प्रत्येक प्रश्न **18** अंक का है।

1. किन्हीं **नौ** प्रश्नों के उत्तर दीजिए :
   (a) संप्रभुता की वेस्टफेलियन अवधारणा से क्या तात्पर्य है?
   (b) वेस्टफेलिया संधि (1648) ने किस प्रकार आधुनिक प्रादेशिक राज्यों के उदय में योगदान दिया ?
   (c) संरक्षणवाद किस प्रकार वैश्वीकरण की प्रक्रिया को चुनौती देता है ?
   (d) प्रमुख और परिधीय राष्ट्रीय हितों में अंतर स्पष्ट कीजिए।
   (e) वैश्विक विकास एजेंडा को आकार देने में वैश्विक वित्तीय संस्थानों को शक्तिशाली कर्ता क्यों माना जाता है?
   (f) आतंकवादी संगठन किस प्रकार राज्य संप्रभुता को चुनौती देते हैं?
   (g) वैश्विक राजनीति में एकध्रुवीयता का क्या अर्थ है?
   (h) कुछ विद्वानों द्वारा बहुध्रुवीयता को कम स्थिर क्यों माना जाता है?
   (i) पारंपरिक और गैर–पारंपरिक सुरक्षा में क्या अंतर है?
   (j) वैश्विक समर्थन के बावजूद सीटीबीटी लागू क्यों नहीं हो पाई?
   (k) एनपीटी ढांचे के तीन स्तंभ क्या हैं?
   (l) कुछ प्रमुख अंतरराष्ट्रीय निरस्त्रीकरण पहलें क्या हैं?

Scanned with OKEN Scanner

यूनिट–I

2. वेस्टफेलियाई राज्य प्रणाली के प्रमुख सिद्धांतों पर चर्चा कीजिए। इन सिद्धांतों ने आधुनिक राष्ट्र–राज्यों के उदय और वैश्विक राजनीतिक व्यवस्था को आकार देने में किस प्रकार योगदान दिया?

अथवा

3. वैश्वीकरण का राज्य संप्रभुता पर पड़ने वाले प्रभाव का आलोचनात्मक विश्लेषण कीजिए। क्या वैश्वीकरण राष्ट्र–राज्य की भूमिका को कमजोर करता है या मजबूत करता है? कारण बताइए।

यूनिट–II

4. व्यापक और मानवीय सुरक्षा के लिए पारंपारिक सैन्य सुरक्षा तक राष्ट्रीय सुरक्षा की अवधारणा के विकास पर चर्चा कीजिए। वैश्वीकरण ने किस प्रकार राज्यों के सुरक्षा एजेंडे को रूपांतरित किया है?

अथवा

5. वैश्विक राजनीति में गैर–राज्य अभिकर्ताओं के रूप में गैर–सरकारी संगठनों की शक्तियों और सीमाओं का मूल्यांकन कीजिए। क्या वे वास्तव में स्वतंत्र और प्रतिनिधि हैं?

यूनिट–III

6. एकध्रुवीयता, द्विध्रुवीयता और बहुध्रुवीयता की अवधारणाओं को परिभाषित कीजिए। द्वितीय विश्व युद्ध के बाद से इन संरचनाओं ने अंतरराष्ट्रीय व्यवस्था के विकास को किस प्रकार आकार दिया है?

अथवा

7. 21वीं सदी में वैश्विक सुरक्षा की प्रकृति पर चर्चा कीजिए। समकालीन वैश्विक चुनौतियाँ किस प्रकार राज्यों और अंतरराष्ट्रीय संस्थानों के लिए सुरक्षा प्राथमिकताओं को पुनर्परिभाषित करती हैं?

Scanned with OKEN Scanner

यूनिट–IV

8. परमाणु युद्ध नीति (एनपीटी) की संरचना और उद्देश्यों का आलोचनात्मक विश्लेषण कीजिए। कई परमाणु–रहित देशों द्वारा इस संधि को भेदभावपूर्ण क्यों बताया गया है?

अथवा

9. निरस्त्रीकरण, शस्त्र नियंत्रण और अप्रसार के बीच अंतर स्पष्ट कीजिए। वैश्विक सुरक्षा ढाँचों में ये अवधारणाएँ एक–दूसरे की पूरक कैसे हैं?

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :– (1) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ **1** ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ **ਨੌਂ** ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲਗਭਗ **25-30** ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰੋ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ **2** ਅੰਕ ਹਨ।

(2) ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ **ਇੱਕ** ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ **18** ਅੰਕ ਹਨ।

1. ਕੋਈ ਵੀ **ਨੌਂ** ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ :

(a) ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਵੈਸਟਫਾਲੀਅਨ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?

(b) ਵੈਸਟਫਾਲੀਆ ਦੀ ਸੰਧੀ (1648) ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਆਧੁਨਿਕ ਖੇਤਰੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਉਭਾਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ?

(c) ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਦ ਕਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?

(d) ਕੋਰ ਅਤੇ ਪੈਰੀਫਿਰਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਕਰੋ।

(e) ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਵਿਕਾਸ ਏਜੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਵਿੱਤੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਰਤਾ ਕਿਉਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

Scanned with OKEN Scanner

(f) ਅੱਤਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਕਿਵੇਂ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ?

(g) ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕਧਰੁਵੀਤਾ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?

(h) ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਧਰੁਵੀਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਸਥਿਰ ਕਿਉਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

(i) ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਵਾਇਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ?

(j) ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਸਮਰਥਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ CTBT ਲਾਗੂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ?

(k) NPT ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਥੰਮ੍ਹ ਕੀ ਹਨ ?

(l) ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਹੱਥੇਕਰਨ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਕੀ ਹਨ ?

ਯੂਨਿਟ–I

2. ਵੈਸਟਫਾਲੀਅਨ ਰਾਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਇਹਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਉਭਾਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ?

ਜਾਂ

3. ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ। ਕੀ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਰਾਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਜਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ? ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ।

ਯੂਨਿਟ–II

4. ਰਵਾਇਤੀ ਫੌਜੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਹੈ ?

ਜਾਂ

5. ਵਿਸ਼ਵ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਰਾਜੀ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਵਜੋਂ NGO ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੋ। ਕੀ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਹਨ ?

Scanned with OKEN Scanner

ਯੂਨਿਟ–III

6. ਇੱਕਧਰੁਵੀਤਾ, ਦੋਧਰੁਵੀਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁਧਰੁਵੀਤਾ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਢਾਂਚਿਆਂ ਨੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਆਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ?

ਜਾਂ

7. 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਸਮਕਾਲੀ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤਰਜੀਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ?

ਯੂਨਿਟ–IV

8. NPT ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰੋ। ਕਈ ਗੈਰ-ਪ੍ਰਮਾਣੂ-ਹਥਿਆਰ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਧੀ ਨੂੰ ਵਿਤਕਰਾਪੂਰਨ ਕਿਉਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਜਾਂ

9. ਨਿਸ਼ਸਤਰੀਕਰਨ, ਹਥਿਆਰ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਕਿਵੇਂ ਹਨ ?

Scanned with OKEN Scanner